

досліджені в суді першої інстанції, мотивуючи це тим, що вони не брали участі у їх дослідженні.

Таким чином, апеляція в цивільному процесі, за суб'єктами права на апеляцію, цілком може бути поділена на два види: апеляція від осіб, які брали участь у розгляді справи, та апеляція від осіб, які не брали участі у розгляді справи. Вказана класифікація апеляції в цивільному процесі вказуватиме на особливість не тільки відкриття апеляційного провадження, а й розгляду цивільної справи по суті в суді апеляційної інстанції. Специфічний процесуально-правовий статус особи, яка не брала участі у розгляді цивільної справи, але судом було вирішено питання про її права та обов'язки, обумовлює специфіку апеляційного провадження за апеляційною скаргою такої особи.

УДК 347.91/.95

Розгляд справ, пов'язаних із державною реєстрацією актів цивільного стану, в порядку цивільного та адміністративного судочинства

Б. В. Санін,

аспірант НДІ приватного права і підприємництва
ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Досліджується питання розгляду справ, пов'язаних із державною реєстрацією актів цивільного стану, в порядку цивільного та адміністративного судочинства. Здійснено аналіз законодавства та судової практики у відповідній сфері. Звернено увагу на правильність вибору способу судового запису (в порядку цивільного або адміністративного судочинства) у разі виявлення помилок у документах особи. Визначено та проаналізовано документи, факт належності яких особі не підлягає встановленню в порядку окремого провадження, а також документи, факт належності яких у такому порядку встановлюватися може.

Ключові слова: юридичний факт, окреме провадження, документи особи, акти цивільного стану.

Санін Б.В. Рассмотрение дел, связанных с государственной регистрацией актов гражданского состояния, в порядке гражданского и административного судопроизводства

Исследуется вопрос рассмотрения дел, связанных с государственной регистрацией актов гражданского состояния в порядке гражданского или административного судопроизводства. Осуществлен анализ законодательства и судебной практики в соответствующей сфере. Обращено внимание на правильность выбора способа судебной защиты (в порядке гражданского или административного судопроизводства) в случае выявления ошибок в документах лица. Определены и проанализированы документы, факт принадлежности которых лицу не подлежит установлению в порядке отдельного производства, а также документы, факт принадлежности которых в таком порядке устанавливаться может.

Ключевые слова: юридический факт, отдельное производство, документы лица, акты гражданского состояния

Sanin Bohdan. Consideration of cases related to state registration of acts of civil status in civil and administrative legal proceedings

The scientific article explores the question consideration of cases related to state registration of acts of civil status in civil and administrative proceedings. The analysis of the law and practice in this area. Attention is paid to the right choice of possible remedies (in the order of civil or administrative

proceedings) in case of errors in the documents face. Identified and analyzed documents the fact of belonging which he has not be established in order of separate proceedings and documents of which the fact of belonging to this order can be established.

Key words: legal fact, a separate proceeding, personal documents, acts of civil status.

Одним із проблемних питань цивільного процесу є встановлення в порядку окремого провадження факту належності особі документів. Адже ЦПК України визначає факти належності яких документів у порядку окремого провадження не встановлюються (ч. 3 ст. 256 ЦПК України), не виключаючи такої можливості щодо інших документів. Окрім того, аналіз судової практики показує, що мають місце звернення до суду в порядку окремого провадження для вирішення питань, пов'язаних з виправленням помилок в актах цивільного стану, попри адміністративний характер таких правовідносин.

Низка українських та зарубіжних учених-процесуалістів у своїх працях приділяли увагу питанням встановлення фактів, що мають юридичне значення, зокрема: С.С. Бичкова, П.Ф. Єлісейкін, В.В. Комаров, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Д.М. Чечот, М.Й. Штефан та ін. Попри це деякі аспекти залишаються невирішеними і потребують уваги науковців.

При дослідженні питань встановлення фактів, що мають юридичне значення, доречно звернутися до аналізу ЦПК України 1963 р., у ст. 273 якого передбачалося, що справи про встановлення факту належності особі квитка про членство в об'єднанні громадян, військового квитка, паспорта, а також свідоцтв, виданих органами реєстрації актів цивільного стану, судовому розглядові не підлягають. Ця норма знайшла відтворення і у чинному цивільному процесуальному законодавстві (ч. 3 ст. 256 ЦПК). Перелік документів, факт належності яких особі не підлягає встановленню в порядку окремого провадження, вичерпно закріплений у вказаній вказаній статті. Насамперед такими є свідоцтва, що видаються органами реєстрації актів цивільного стану. Для розуміння того, які саме свідоцтва видаються зазначеними органами, слід звернутися до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». Відповідно до ч. 1 ст. 18 цього Закону про факт державної реєстрації акта цивільного стану органами державної реєстрації актів цивільного стану видається відповідне свідоцтво. Такими актами цивільного стану є події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків, а державній реєстрації, згідно із цим Законом, підлягають народження фізичної особи та її походження, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, смерть (ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»). Отже, до вищезгаданих свідоцтв можуть належати, наприклад, свідоцтво про народження, свідоцтво про одруження, свідоцтво про розірвання шлюбу тощо.

Щодо квитка про членство в об'єднанні громадян, справи про встановлення факту належності якого особі в порядку окремого провадження розгляду не підлягають, то слід звернути увагу на таке. Закон України «Про об'єднання громадян» прямо не передбачав видачу членам об'єднань документа (квитка, свідоцтва тощо) на підтвердження членства. Це питання врегульовувалося статутними документами відповідного об'єднання, що опосередковано впливає із ст. 12 (членство в об'єднаннях громадян) та ст. 13 (статутні документи об'єднань грома-

дя) Закону. Із змісту Закону України «Про громадські об'єднання» також випливає, що порядок набуття і припинення членства (участі) у громадському об'єднанні, права та обов'язки його членів (учасників) визначаються у статуті такого об'єднання (ст. 11). Однак форми підтвердження членства в об'єднанні законодавством не визначені, а тому це питання вирішуватиметься конкретним об'єднанням, виходячи із власних цілей та інтересів. Наприклад, згідно з рекомендаціями щодо розробки статутів громадських об'єднань членство в організації може підтверджуватися записом у реєстрі членів організації¹ [6]. Статус громадських об'єднань, як випливає із Закону України «Про громадські об'єднання», відрізняється від статусу, який мали об'єднання громадян згідно із Законом України «Про об'єднання громадян». Щонайменше, до громадських об'єднань уже не належать політичні партії. Вони можуть утворюватися як із статусом юридичної особи, так і без нього. У зв'язку із цим, видається доречним узгодження ч. 3 ст. 256 ЦПК України із Законом України «Про громадські об'єднання».

Водночас належність особі інших документів, окрім перерахованих у ч. 3 ст. 256 ЦПК України, може встановлюватись у порядку окремого провадження при дотриманні умови, визначеної у ч. 2 ст. 256 ЦПК України, а саме: у судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення. До таких документів відносять, наприклад, довідки про поранення чи перебування у госпіталі через поранення, повідомлення військових частин, військкоматів та інших органів військового управління про загибель чи безвісну відсутність у зв'язку з обставинами воєнного часу, а також заповіт, страхове свідоцтво (поліс), ощадну книжку, трудову книжку, інший документ про трудовий стаж, довідку про реабілітацію тощо² [7].

Інколи в судовій практиці допускаються помилки при розгляді справ щодо встановлення факту належності особі певного документа. Зокрема, Хорольський районний суд Полтавської області у справі № 20-92/10 встановив факт належності заявнику Л. посвідчення учасника бойових дій, виданого Хорольським районним військовим комісаріатом, в якому неправильно зазначено його ім'я. Рішення місцевого суду в зазначеній справі не відповідає ч. 3 ст. 256 ЦПК України. Верховний Суд України звернув увагу на те, що подібні заяви не підлягають розгляду в окремому провадженні, оскільки ці питання вирішує орган, який видав документ. Не підлягають розгляду в судах також заяви про встановлення факту безпосередньої участі протягом певного періоду в будь-яких роботах, пов'язаних із ліквідацією наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, а також у роботах на пунктах санітарної обробки людей і дезактивації техніки³ [7].

¹ Рекомендації щодо розробки статутів громадських об'єднань від 07.06.2013 р. / Методична рада з питань реєстрації громадських об'єднань при Державній реєстраційній службі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.drsl.gov.ua/show/11437>.

² Судова практика розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/sudova-praktika-rozgljadu-sprav-pro-vstanovlennja-faktiv-sho-doc111294.html>.

³ Судова практика розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/sudova-praktika-rozgljadu-sprav-pro-vstanovlennja-faktiv-sho-doc111294.html>.

Вивчення судової практики свідчить про те, що мають місце помилки при визначенні способу захисту та неврахування визначеного законодавством порядку розгляду справи. Так, рішенням Володарсько-Волинського районного суду Житомирської області встановлено, що Желізко С. К. є сином Желізка К. С. Підставою для задоволення вимог стала помилка в імені батька у свідоцтві про народження сина. Оскільки і батько, і син живі, всі документи збережені, то підстав для встановлення факту родинних стосунків суд не мав. Законодавством встановлено інший порядок внесення виправлень у актовий запис. Рішенням Коростенського міськрайонного суду встановлено факт родинних відносин між живими матір'ю Ібрагімовою М. М. та дочкою Контридзе Л. С. Як вбачається із заяви, встановлення факту заявниці необхідне для реєстрації за місцем проживання матері у м. Коростені. Ухвалюючи рішення про задоволення вимог, суд не врахував, що за вимогами закону, в справах даної категорії, разом із заявою про встановлення факту родинних відносин заявник повинен надати суду не тільки відмову РАЦСу у видачі повторного свідоцтва, внесенні виправлень у документи, що підтверджують родинні відносини, але й достовірні дані про те, що встановлення факту породжує для них юридичні наслідки і не пов'язане із спором про право. За матеріалами цієї справи заявниця є громадянкою Грузії, де і народилась, має паспорт. Дані про необхідність підтвердження зазначеного факту та про неможливість його підтвердження іншим шляхом у справі відсутні⁴.

Заяви про встановлення факту належності особі паспорта, військового квитка, квитка про членство в об'єднанні громадян, а також свідоцтв, що їх видають органи державної реєстрації актів цивільного стану, судовому розгляду в окремому провадженні не підлягають (ч. 3 ст. 256 ЦПК України), оскільки ці питання вирішує орган, який видав документ. Судами також не встановлюється тотожність особи. В.В. Комаров відзначає, що при розгляді цих справ суд встановлює саме належність особі документа, а не тотожність осіб, які неоднаково названі у різних документах. Однак цей порядок не застосовується, якщо виправлення в документах належним чином не застережені або їх реквізити нечітко виражені внаслідок тривалого використання, неналежного зберігання тощо. Відповідно до чинного законодавства це є підставою для вирішення питання про встановлення факту, про який йдеться у документі⁵.

Вивчення судової практики дає підстави стверджувати, що попри майже десятилітній досвід застосування норм ЦПК України особи продовжують керуватися застарілою практикою розгляду справ, пов'язаних із актами цивільного стану в порядку окремого провадження, сформованою в період дії ЦПК України 1963 р. За нормами останнього в порядку окремого провадження можна було встановити неправильність запису в актах цивільного стану за умови, що органи реєстрації актів цивільного стану при відсутності спору про цивільне право відмовилися внести виправлення до зробленого запису (ст. 266–270). Чинним ЦПК

⁴ Франовська К. С. Узагальнення практики розгляду судами Житомирської області цивільних справ за заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення та методика розгляду справ даної категорії [Електронний ресурс] / К.С. Франовська. — Режим доступу : <http://notariat.zt.ua/franovsky.php>.

⁵ Окреме провадження : монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова ; за ред. В. В. Комарова. — Х. : Право, 2011. — С. 209.

України така можливість не передбачена. У зв'язку із цим цілком аргументованою виглядає позиція Комарова В. В. про те, що суд в порядку окремого провадження може встановлювати факт реєстрації акта цивільного стану в разі відсутності складеного у державних органах реєстрації актів цивільного стану України відповідного актового запису, що підтверджується документально, коли відсутні підстави для його поновлення та видачі повторного свідоцтва⁶.

Щодо справ, пов'язаних із помилками в актах цивільного стану, то їх розгляд можливий в адміністративному порядку (шляхом звернення до органів державної реєстрації актів цивільного стану) або у судовому (шляхом звернення до відповідного адміністративного суду). Зупинимося на цьому питанні детальніше.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 2 КАС України в адміністративних судах можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження. Відповідно до ч. 1 цієї статті завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ.

Згідно з ч. 1 ст. 6 КАС України кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси. Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 17 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності. У разі, якщо особа зверталась (за місцем свого проживання) до відповідного відділу державної реєстрації актів цивільного стану у зв'язку із необхідністю внесення змін та доповнень до актового запису про народження, однак їй було у цьому незаконно відмовлено (наприклад, у зв'язку із різницею у написанні прізвища, місяця народження, дати народження тощо у першому примірнику актового запису про народження (зареєстрований у Реєстрі) з другим примірником і про це є відповідний висновок такого відділу про неможливість (відмову) внесення змін до актового запису цивільного стану). Така ситуація може бути у разі видачі дублікату свідоцтва про народження, про одруження тощо, в якому відповідний орган РАЦСу допустився помилки, яка знайшла своє закріплення і в паперовому реєстрі, й у електронному. Доказами, що підтверджують відповідний факт, можуть бути паспорт особи, свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, атестат про середню освіту, свідоцтво про присвоєння кваліфікації, членські квитки, трудова книжка, картка фізичної особи-платника податків, посвідчення ветерана праці, пенсійне посвідчення, дипломи про освіту, профспілковий квиток тощо.

⁶ Там само. – С. 201.

Правові та організаційні засади державної реєстрації актів цивільного стану визначає Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» (далі – Закон). Державна реєстрація актів цивільного стану у встановлених законом випадках є обов'язковою. Відповідно до ч. 5. ст. 9 Закону правила проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання затверджуються Міністерством юстиції України. Нині відповідним нормативно-правовим актом є Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання (далі – Правила)⁷.

Згідно з абз. 3 ч. 1 ст. 22 Закону, абз. 2 п. 1.1, абз. 2 п. 2.12 Правил у разі відмови у внесенні змін до актового запису цивільного стану у висновку вказуються причини відмови та зазначається про можливість її оскарження в судовому порядку. Підставою для внесення змін в актові записи цивільного стану є, з-поміж іншого, постанова адміністративного суду (п. 2.13.2 Правил). Відповідно до п. 2.16.7 Правил на підставі рішення суду про внесення змін, доповнень або виправлень до актових записів цивільного стану вносяться відповідні зміни, зазначені в рішенні суду. Згідно з п. 2.21 Правил у разі внесення змін на підставі, зокрема, рішення суду, постанови адміністративного суду за потреби до них додаються відповідні заява про внесення змін та інші необхідні для виконання документи, які надсилаються до відділу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем зберігання актового запису цивільного стану, до якого вносяться зміни. Згідно з ч. 4 ст. 22 Закону, п. 2.18 Правил зміни до актового запису цивільного стану вносяться відділом державної реєстрації актів цивільного стану за місцем зберігання відповідного актового запису.

Отже, у разі необґрунтованої відмови органу державної реєстрації актів цивільного стану внести зміни до актового запису цивільного стану особі, право якої таким чином порушується, можна в порядку, визначеному КАС України, звертатися до суду з метою визнання незаконною такої відмови та зобов'язання відповідного органу державної реєстрації актів цивільного стану внести зміни до актового запису цивільного стану.

УДК 347.996

Зміст предмета доказування у справах щодо спадкування

І. В. Верещінська,

здобувач кафедри правосуддя юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Розглядаються проблеми нормативного регулювання доказової діяльності в судах цивільної юрисдикції крізь призму визначення предмета доказування. Розглядаються й аналізують-

⁷ *Наказ* Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання» від 12.01.2011 р. № 96/5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.